

## 1944 წლის ოფიციალური დოკუმენტები მესხეთში მცხოვრები მუსლიმების (ე.წ. „თურქი მესხების“ და სხვა ეროვნებების) გადასახლების თაობაზე

**დოკუმენტი №1 - სსრკ თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის №6279cc დადგენილება საქართველოს სსრ სასაზღვრო რეგიონებიდან თურქი-მესხების, ქურთების და ჰემშინების გადასახლების შესახებ. 1944 წლის 31 ივლისი.**

დოკუმენტი №3172

1944 წლის 31 ივლისის თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის № 6279cc დადგენილების თანახმად:

საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დაცვის პირობების გასაუმჯობესებლად, თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტი ადგენს:

1. გადასახლდეს საქართველოს სსრ-ს სასაზღვრო ზოლიდან - ახალციხის, ადიგენის, ასპინძის, ახალქალაქის, ბოგდანოვკის რაიონებიდან და აჭარის ასსრ-დან - 16,700 მეურნეობა 86,000 მაცხოვრებლით. კერძოდ: თურქები, ქურთები და ჰემშინები, მათ შორის: ყაზახეთის სსრ-ში - 40,000 ადამიანი უზბეკეთის სსრ-ში - 30,000 ადამიანი ყირგიზეთი სსრ-ში - 16,000 ადამიანი

გადასახლების ორგანიზება დაევალოს სსრკ შინსახკომს.

დაეკისროს სსრკ შინსახკომს (ამხ. ბერიას) გადასახლება უზრუნველყოს 1944 წლის ნოემბერში.

2. ნება მიეცეთ გადასახლებულებს საქართველოს სსრ-ის სასაზღვრო რაიონებიდან სრულად წაიღონ თან მათ საკუთრებაში არსებული ძვირფასეულობა, ფული, პირადი ნივთები (ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი, ჭურჭელი, სასოფლო-სამეურნეო და საოჯახო ინვენტარი) და სურსათის მარაგი - ჯამში ერთ ოჯახზე 1000 კილოგრამი მოცულობით.
3. სასაზღვრო ზოლიდან გადასახლებულთაგან მათ მიერ დატოვებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის, პირუტყვის, - ინვენტარის, შენობა-ნაგებობების, ხეხილის ბაღების და სხვა ქონების მიღების/ჩაბარების ორგანიზებისათვის ჩამოყალიბდეს კომისია საქართველოს სსრ-ის სახალხო კომისრების საბჭოს თავჯდომარის მოადგილის ამხ. ხომტარიას ხელმძღვანელობით. კომისიაში შევიდნენ საქართველოს სსრ ხორცისა და რძის პროდუქტების წარმოების სახალხო კომისიარიატის, დამზადების სახკომის, მიწათმოქმედების სახკომის და ფინანსთა სახკომის წარმომადგენლები. აღნიშნულ კომისიას დაევალოს გადასახლებულთა მიერ ადგილზე დატოვებული მთელი ქონების მიღება და ასევე გადასახლებულთათვის პერსონალური გაცვლითი ქვითრების გადაცემა დატოვებული პროდუქტების, მარცვლეულის, ფრინველის, ნახირის და ხეხილის ბაღების სანაცვლოდ, ბაღების შეფასებითი ღირებულების მითითებით.
4. დაევალოს ყაზახეთი სსრ (სკვორცოვი, უნდასინოვი), ყირგიზეთის სსრ (ვაგოვი, კულატოვი), უზბეკეთის სსრ (იუსუპოვი, აბდურახმანოვი) ცენტრალურ კომიტეტებს და სახალხო კომისართა საბჭოებს, ადგილობრივ შინსახკომებთან ერთად, გადასახლებულთა ადგილზე

მიღების, განთავსების და მუდმივი სამეურნეო -საყოფაცხოვრებო პირობების უზრუნველსაყოფად საჭირო ღონისძიებების ორგანიზება.

მათ შორის:

ა. ყველა ჩამოსახლებული პირი განთავსდეს კოლმეურნეობებში, სადაც გამოიყოფა საჭიროების მიხედვით გარემონტებული ზამთრის პირობებში საცხოვრებლად მომზადებული საცხოვრებელი ფონდი.

ბ. ჩამოსახლებულებისა და მათი ქონების გადასაზიდად სარკინიგზო სადგურიდან განთავსების პუნქტებამდე მობილიზდეს ტრანსპორტი.

გ. ორგანიზება გაეწიოს ჩამოსახლებულთათვის საკარმიდამო ნაკვეთების გამოყოფას და მათთვის დახმარების გადაცემას სასოფლო-სამეურნეო ინვენტარის შესაძენად.

მოსამზადებელი სამუშაოები დასრულდეს 1944 წლის 1 ნოემბრისათვის.

5. დაევალოს საგზაო მიმოსვლის სახალხო კომისარიატს (ამხ. კაგანოვიჩს) უზრუნველყოს აღჭურვილი ემელონების დროული ფორმირება და მოწოდება სადგურებზე სსრკ შინსახკომის მითითებით გადასახლებულთა ტრანსპორტირებისთვის - ყაზახეთის სსრ, ყირგიზეთის სსრ, უზბეკეთის სსრ შიდა ტერიტორიებზე საქართველოს სსრ სახალხო კომისრების საბჭოს განცხადებისთანავე.
6. დაევალოს ვაჭრობის სახალხო კომისარიატს (ამხ. ლიუბიმოვს) უზრუნველყოს სპეცგადასახლებულთა კვება გზაში.
7. დაევალოს ჯანდაცვის სახალხო კომისარიატს (ამხ. მიტერევა) უზრუნველყოს სპეცგადასახლებულთა სანიტარულ-სამედიცინო მომსახურება გზაში და განსახლების ადგილზე.
8. დაევალოს გადასახლებულთა მიმღები რესპუბლიკების სახალხო კომისრების საბჭოსთან ერთად:  
მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატს (ამხ. ანდრეევა) ხორცპროდუქტებისა და რძის პროდუქციის წარმოების სახალხო კომისარიატს (ამხ. სმირნოვა), დამზადების სახალხო კომისარიატს (ამხ. სუბოტინა) წარმოდგენილი გაცვლითი ქვითრების სანაცვლოდ გასცენ:  
ა. მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი, ცხვარი, თხა და ფრინველი 1945 წლის 1 მაისამდე;  
ბ. მარცვლული და სხვა საკვები კულტურა 1945 წლის 1 აპრილამდე;  
გ. გადასახლებულთა კოლმეურნეობებისთვის ცხენები 1946 წლის 1 იანვრამდე.

გაცემა იწარმოს იმ რაოდენობითა და ხარისხით, რაც მითითებულია პერსონალურ გაცვლით ქვითრებში.

9. დაევალოს სსრკ სასოფლო-სამეურნეო ბანკს (ამხ. კრავცოვა) გადასცენ ყაზახეთის, ყირგიზეთისა და უზბეკეთის სსრ-ებში ჩასახლებულებს 7 წლის ხანგრძლივობის სესხი ოჯახზე 7 000 რუბლის ოდენობით - სამეურნეო მოწყობის და საჭირო ნაგებობების მშენებლობისათვის.
10. გადასახლებულები 1945 წლისთვის განთავსდნენ ფულადი გადასახადებისა და მოსაკრებლებისგან, ასევე კოლმეურნეობები — სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის ჩაბარებისაგან. ანაზღაურდეს მათ მიერ საქართველოს სსრ ტერიტორიაზე დატოვებული ხეხილის ბაღების ღირებულება (შეფასებული მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატისა და საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭოს მიერ).
11. უფლება მიეცეს საქართველოს სახალხო კომისრების საბჭოს დადგენილების პირველ პუნქტში მითითებულ რაიონებში განასახლოს 7,000 მეურნეობა 32,000 ადამიანის ოდენობით, კერძოდ — კოლმეურნეობი საქართველოს სხვა მცირემიწიანი რაიონებიდან.

გადასახლება განხორციელდეს როგორც მთლიანი კოლმურნეობების, ასევე მეურნეობის ცალკეული ჯგუფებად. განსახლების პუნქტები სასაზღვრო ზოლში შეთანხმდეს და განისაზღვროს საქართველოს ოლქის შინსახკომის სასაზღვრო ჯარის ხელმძღვანელობასთან.

**12.** საქართველოს სსრ მცირემიწიანი რაიონებიდან სასაზღვრო ზოლში გადასახლებულთა სამეურნეო მოწყობის მიზნებისათვის უფლება მიეცეს საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭოს:

- ა. გადასცენ ახლადორგანიზებულ კოლმეურნეობებს საზოგადოებრივი და კერძო ნაგებობები უფასოდ, ხოლო სასოფლო-სამეურნეო ინვენტარი — 5 წლიანი სესხის სახით.
- ბ. განსახლებულ კოლმეურნეებს გადაეცეთ განსაზღვრული მაქსიმალური ნორმის შესაბამისი საკარმიდამო ნაკვეთები სასაზღვრო ზოლში.
- გ. კოლმეურნეობებსა და კოლმეურნეებს გადასცენ კოლმეურნეობებისა და კერძო საკუთრებაში მყოფი ხეხილის ბაღები, სახელმწიფოსათვის ღირებულების 7 წლის მანძილზე გადახდის პირობით.
- დ. ოჯახის სულადობის გათვალისწინებით გამოყონ სასურსათო სესხი 3-დან 5 ცენტნერი ხორბლის ოდენობით.
- ე. 1945 წლისათვის გაათავისუფლონ ახლადორგანიზებული კოლმეურნეობები და კოლმეურნეები სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ჩაბარების, ფულადი გადასახადებისა და მოსაკრებლებისაგან.
- ვ. დაეხმარონ განსახლებულ, პირუტყვის არმქონე, კოლმეურნეებს საქონლის შეძენაში. ამ მიზნით უფლება მიეცეს საქართველოს სსრ-ს სახალხო კომისართა საბჭოს გაზარდოს კონტრაქტაციის და მოსახლეობისაგან საქონლის შეძენის გეგმა.
- ზ. სასაზღვრო ზოლში კოლმეურნეებისა და მათი ქონების ტრანსპორტირება განხორციელდეს უფასოდ, საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს მიერ ამ მიზნისათვის გამოყოფილი სპეციალური სახსრების ხარჯზე.
- თ. განსახლება დაიწყოს 1944 წლის ნოემბერში და დასრულდეს 3 თვის განმავლობაში.

**13.** სსრკ-ს ფინანსთა სახალხო კომისარს (ზვერევს):

- ა. გამოიყოს სსრკ შინსახკომმა 30 მილიონი რუბლი სპეცგადასახლებულთა გამოსახლების, გადაზიდვის და განსახლების სპეცოპერაციის განსახორციელებლად. საქართველოს სსრ-ს სახალხო კომისართა საბჭომ გამოიყოს 4 მილიონი რუბლი სასაზღვრო ზოლში ჩასახლებული კოლმეურნეების განსახლების ხარჯების დასაფარად.
- ბ. სსრკ საბჭოთა კომისართა საბჭოს ერთი თვის ფარგლებში დასამტკიცებლად წარედგინოს წინადადებები საქართველოს სსრ-დან გადასახლებულთა საქონლის, ფრინველის, მარცვლეულის და სხვა მათ მიერ წინა საცხოვრებელ ადგილას დატოვებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების და ხეხილის ბაღების ღირებულების ანაზღაურების რიგითობის შესახებ. შემოადინებული განხორციელდეს სსრკ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის, სსრკ დამზადების სახკომის და სსრკ ხორცისა და რძის პროდუქტების წარმოების სახალხო კომისარიატის ჩართულობით.

**14.** დაევალოს მთავარ ნავთმომარაგებას (ამზ. შიროკოვა) ოქტომბერ-ნოემბერში გამოიყოს სპეციალური გადასახლებისათვის ავტობენზინის ზეგანაკვეთური ფონდი: სსრკ შინსახკომისათვის — 750 ტონა, ყაზახეთის სსრ — 75 ტონა, ყირგიზეთის სსრ — 35 ტონა, უზბეკეთის სსრ — 70 ტონა, საქართველოს სსრ — 100 ტონა.

სახელმწიფო თავდაცვის კომიტეტის თავჯდომარე იოსებ სტალინი!

დაეგზავნოს: ამხ. მოლოტოვს, ბერიას (НКВД), მალენკოვს, მიქოიანს, ვოზნესენსკის, ანდრეევს, ბენედიქტოვს, ზვერევს; საქართველოს ЦК КП(б) და СНК; ჩადაევს — ყველა; სმირნოვს — 1, 3, 8, 10, 136; სუბოტინს — 1, 3, 8, 10, 11, 12г, დ, 136; ყაზახეთის ЦК КП(б) და СНК, ყირგიზეთის ЦК КП(б) და СНК, უზბეკეთის ЦК КП(б) და СНК — 1, 4, 8, 9, 14; კაგანოვიჩს — 1, 5; ლიუბიმოვს — 1, 6; მიტერევს — 1, 7; კრავცოვს — 1, 9, 11, 12; შიროკოვს — 14, ვიშინსკის, ქავთარაძეს, დეკანოზოვს, ანდრეევს (Упр. К ЦК).

წყარო: РГАСПИ. Ф. 644. Оп. 1. Д. 285. Л. 22–25. Копия (на бланке ГОКО и с круглой печатью Протокольной части ГОКО).

АПРФ. Ф. 3. Оп. 58. Д. 178. Л. 137–142. Копия.

Проект постановления: ГАРФ. Ф. Р-9401. Оп. 2. Д. 66. Л. 20–25.

პირველად გამოქვეყნდა ნაწილობრივ: Бугай Н.Ф. Турки из Месхетии: долгий путь к реабилитации (1944–1994). М.: Изд. дом «РОСС», 1994. С. 69–70 (ГАРФ).

ალექსანდრ იაკოვლევის არქივის დოკუმენტების ბაზა:

<https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1022389>

## **დოკუმენტი №2 – სსრკ შინსახკომის (НКВД) ბრძანება №001176 საქართველოს სსრ სასაზღვრო რეგიონებიდან თურქების, ქურთებისა და ჰემშინების გადასახლების შესახებ. 1944 წლის 20 სექტემბერი.**

სსრკ შინსახკომის ბრძანება № 001176

საქართველოს სასაზღვრო რაიონებიდან თურქების, ქურთებისა და ჰემშინების გადასახლების შესახებ

1944 წლის 20 სექტემბერი

მოსკოვი

თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის № 6279cc ბრძანებულების: „საქართველოს სსრ მოსაზღვრე რაიონებიდან, კერძოდ, ახალციხის, ადიგენის, ასპინძის, ახალქალაქის და ბოგდანოვკის რაიონებიდან თურქების, ქურთების და ჰემშინების გადასახლების შესახებ“ აღსასრულებლად ვბრძანებ:

1. საჭირო მოსამზადებელი ღონისძიებების საორგანიზაციოდ და გადასახლების ოპერაციის განსახორციელებლად შეიქმნას შემდეგი ოთხი ოპერატიული სექტორი:
  - ა. ახალციხის (ახალციხის რაიონის შემადგენლობაში);
  - ბ. ადიგენის (ადიგენის რაიონის შემადგენლობაში);
  - გ. ასპინძის (ასპინძის რაიონის შემადგენლობაში);
  - დ. ახალქალაქის (ახალქალაქისა და ბოგდანოვკის რაიონების შემადგენლობაში).
2. ოპერატიული სექტორების ხელმძღვანელებად და მათ მოადგილეებად დაინიშნონ:
  - ა. ახალციხის ოპერატიული სექტორის ხელმძღვანელებად - საქართველოს სსრ სახელმწიფო უსაფრთხოების კომისიის მოადგილე, სახელმწიფო უსაფრთხოების კომისიის არხ. დავლიანიძე.

ოპერატიული სამუშაოების სექტორის ხელმძღვანელის მოადგილედ - ამიერკავკასიის სარკინიგზო გზის მილიციის კომისარი, სარკინიგზო მილიციის განყოფილების უფროსი ამხ. მაღრაძე.

საჯარისო სექტორის უფროსის მოადგილედ - ჩრდილო-კავკასიური ოლქის შინსახკომის ჯარების უფროსის მოადგილე, პოლკოვნიკი ამხ. კალინინი.

ბ. ადიგენის ოპერატიული სექტორის უფროსად - საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილე ამხ. ნაჭყებია.

ოპერატიული სამუშაოების სექტორის ხელმძღვანელის მოადგილედ - საქართველოს სსრ სახელმწიფო უსაფრთხოების სახალხო კომისარიატის განყოფილების უფროსი სახელმწიფო უსაფრთხოების პოლკოვნიკი ამხ. კუკუტარია.

საჯარისო სექტორის უფროსის მოადგილედ - შინსახკომის გენერალ მაიორი, მოსკოვის პირველი მსროლელთა დივიზიის ჯარების მეთაური ამხ. პიაშვი.

გ. ასპინძის ოპერატიული სექტორის ხელმძღვანელად - საქართველოს სსრ სახელმწიფო უსაფრთხოების კომისრის მოადგილე, სახელმწიფო უსაფრთხოების კომისარი ამხ. ნიბლაძე.

ოპერატიული სამუშაოების სექტორის ხელმძღვანელის მოადგილედ - საქართველოს სსრ სახელმწიფო უსაფრთხოების სახალხო კომისარიატის განყოფილების უფროსი, სახელმწიფო უსაფრთხოების ვიცე პოლკოვნიკი ამხ. პაბგულიძე.

საჯარისო სექტორის უფროსის მოადგილედ - სსრ შინსახკომის ბანაკების მთავარი ხელმძღვანელობის უფროსის მოადგილე, სახელმწიფო უსაფრთხოების კომისარი ამხ. დობრინინი.

დ. ახალქალაქის ოპერატიული სექტორის ხელმძღვანელად - საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილე, სახელმწიფო უსაფრთხოების პოლკოვნიკი ამხ. ტატუშოვი.

ოპერატიული სამუშაოების სექტორის ხელმძღვანელის მოადგილედ - საქართველოს სსრ სახელმწიფო უსაფრთხოების სახალხო კომისარიატის განყოფილების უფროსი, სახელმწიფო უსაფრთხოების პოდპოლკოვნიკი ამხ. კაზაჩენკო.

საჯარისო სექტორის უფროსის მოადგილედ - გროზნოს დივიზიის ჯარების შინსახკომის მეთაური გენერალ-მაიორი ამხ. ბულიგა.

3. ოპერატიული სექტორების უფროსები და მათი მოადგილეები დაუყოვნებლივ შეუდგნენ თავიანთი მოვალეობების შესრულებას.

საქართველოს სსრ სახელმწიფო უსაფრთხოების სახალხო კომისარმა, სახელმწიფო უსაფრთხოების მე-3 რანგის კომისარმა ამხ. რაფაჟამ და საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარმა, სახელმწიფო უსაფრთხოების კომისარმა ამხ. კარანაძემ მოსამზადებელი სამუშაოების ჩასატარებლად გამოყონ ოპერატიული სექტორების უფროსების განკარგულებაში НКВД-НКГБ ისეთი 50 ოპერატიული მუშაკი, რომლებიც იცნობენ ადგილობრივ პირობებს.

4. ოპერაცია განხორციელდეს 10 დღის მანძილზე, მიმდინარე წლის 15-დან 25 ნოემბრამდე.
5. ოპერაციის უზრუნველყოფისათვის, აგრეთვე, საქართველოს სსრ სახელმწიფო საზღვრის დაცვის გაძლიერებისათვის, გადასახლების ოპერაციის მსვლელობისას გამოიყოს შინსახკომის შემდეგი საჯარისო ნაწილები: მე-40-ე, 281-ე, 266-ე და მე-3 (წითელი დროშის მფლობელი), მე-8-ე მე-2 შინსახკომის შიდა პოლკები, შინსახკომის შიდა საჯარისო ნაწილების პირველი მოსკოვური დივიზიის 1-ლი, მე-2, მე-10 პოლკები, შინსახკომის მოსკოვის დივიზიების პირველი და მეორე სპეცქვედანაყოფი, უმაღლესი საოფიცრო სკოლა,

- მოსკოვის სამხედრო-ტექნიკური სასწავლებელი, სარატოვის, ორჯონიკიძის, ლენინგრადის და ხარკოვის შინსახკომების ჯარების სასწავლებლები, პოლიტიკური შემადგენლობის სკოლა და შინსახკომის საჯარისო ოპერატიული კურსები - ჯამში 20 000 პიროვნება
6. სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილემ გენერალ-პოლკოვნიკმა აპოლონოვმა 25 ოქტომბრისათვის საზღვრის დაცვის გაძლიერების მიზნით უზრუნველყოს მობილიზებული ჯარების ჩასვლა დანიშნულების ადგილზე, დანარჩენი ჯარების მობილიზაცია კი — მიმდინარე წლის 25 ოქტომბრიდან - 1 ნოემბრამდე.
  7. სსრკ სახელმწიფო უსაფრთხოების მე-3 რანგის კომისარმა, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილემ კადრების განხრით, ამხ. ობრუჩნიკოვმა, სსრკ НКВБ კადრების განყოფილებასთან ერთად გამოყოს ოპერაციის უზრუნველსაყოფად НКВД-НКВБ 4,000 ოპერატიული მუშაკი და უზრუნველყონ მათი დანიშნულების ადგილზე განთავსება მიმდინარე წლის 25 ოქტომბრიდან - 1 ნოემბრამდე.
  8. სარკინიგზო ტრანსპორტით გადასახლებულთა გადაზიდვისათვის საჭირო ღონისძიებების უზრუნველყოფა დაევალოს სსრკ სახელმწიფო უსაფრთხოების მე-3 რანგის კომისარს НКВБ მე-3 განყოფილების უფროსს, ამხ. მილშტეინს და სსრკ სახელმწიფო უსაფრთხოების კომისარს სსრკ შინსახკომის გადაზიდვების განყოფილების უფროსს, ამხ. არკადიევს.
  9. სათანადო პუნქტებში მძღოლებითა და საწვავით აღჭურვილი 900 ავტომობილის „სტუდებეკერის“ მობილიზაცია და სსრკ შინსახკომის გადაზიდვების განყოფილების საქმიანობის კონტროლქვეშ აყვანა აღჭურვილი ეშელონების დროული მიწოდების მიზნით დაევალოს სსრკ სახელმწიფო უსაფრთხოების მე-2 რანგის კომისარს, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილეს, ამხ. ჩერნიშევს და წითელი არმიის ზურგის ჯარის უფროსს, გენერალს ხრულოვს.
  10. გადასახლებულთა დაცვის ორგანიზება ჩასხდომის სადგურებში და მათი თანხლება განსახლების ადგილებამდე დაევალოს სსრკ გენერალ-მაიორს, სსრკ შინსახკომის კონვოის ჯარების ხელმძღვანელს, ამხ. პოტიოხინს.
  11. ინტენდანტური სამსახურის გენერალ-ლეიტენანტს, სსრკ НКВД სამხედრო უზრუნველყოფის განყოფილების უფროსს, ამხ. ვურგაფტს დაევალოს ოპერაციაში მონაწილეობისათვის მობილიზებული ოპერატიული შემადგენლობის სურსათ-სანოვაგით უზრუნველყოფა.
  12. გენერალ-მაიორ სლადკევიჩს დაევალოს ოპერატიული სექტორების ავტოტრანსპორტის ორგანიზება და მომარაგებითა და კავშირგაბმულობით უზრუნველყოფა. გენერალ-პოლკოვნიკმა აპოლონოვმა გენერალ-მაიორ სლადკევიჩის დაქვემდებარებაში გამოყოს სათანადო კვალიფიკაციის ოფიცერთა აუცილებელი რაოდენობა.
  13. ოპერაციის ზოგადი ხელმძღვანელობა დაევალოს სახელმწიფო უსაფრთხოების მე-2 რანგის კომისარს, ამხ. ქობულოვს, სახელმწიფო უსაფრთხოების მე-3 რანგის კომისარს ამხ. რაფავას და სახელმწიფო უსაფრთხოების კომისარს, ამხ. კარანაძეს.

სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი  
სახელმწიფო უსაფრთხოების გენერალური კომისარი  
ლ. ბერია

წყარო: ГАРФ. Ф. Р-9401. Оп. 2. Д. 37. Л. 62–63об. Заверенная копия.

ნაწილობრივ პირველად გამოქვეყნდა: Бугай Н.Ф. Турки из Месхетии: долгий путь к реабилитации (1944–1994). М.: Изд. дом «РОСС», 1994. С. 71–73.

პირველად გამოქვეყნდა სრულად: Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий: В 2 ч. / Под ред. Г.Ф. Весновской. Курск: ГУИПП «Курск», 1999. Ч. I. С. 286–289.

История сталинского ГУЛАГа: В 6 т. Т. 1: Массовые репрессии в СССР / Отв. ред. Н. Верт, С.В.

Мироненко; Отв. сост. И.А. Зюзина. М.: РОССПЭН, 2004. С. 505–507. № 175.

ალექსანდრ იაკოვლევის არქივის დოკუმენტების ბაზა:

<https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1022392>

## **დოკუმენტი №3 - ინსტრუქცია საქართველოს სსრ სასაზღვრო რეგიონებიდან თურქი-მესხების, ქურთების და ჰემშინების გადასახლების პროცედურის შესახებ (სსრკ НКВД №001176 ბრძანების დანართი). 1944 წლის 20 სექტემბერი.**

სრულიად საიდუმლოდ

საქართველოს სსრ ახალციხის, ადიგენის, ასპინძის, ახალქალაქისა და ბოგდანოვკის რეგიონების ყველა ეროვნებით თურქი, ქურთი და ჰემშინი მაცხოვრებელი ექვემდებარება გადასახლებას.

კომპარტიის (БКП(б)) და კომსომოლის (ВЛКСМ) ეროვნებით თურქი, ქურთი და ჰემშინი წევრები, დაკავებული სამუშაოს მიუხედავად ასევე ექვემდებარებიან გადასახლებას.

შენიშვნა:

ა) გადასახლებას არ ექვემდებარებიან ეროვნებით თურქი, ქურთი და ჰემშინი ქალები, რომლებიც იმყოფებიან ქორწინებაში სხვა ეროვნების პირებთან;

ბ) გადასახლების მომენტში ადგილზე არმყოფი ოჯახის ცალკეული წევრები (მივლინება, შვებულება, პირადი საქმით სხვაგან ყოფნა და ა.შ.) აყვანილი არიან აღრიცხვაზე და ექვემდებარებიან გადასახლებას დამატებით.

საორგანიზაციო ნაწილი:

1. აუცილებელ ღონისძიებებს გადასახლების ოპერაციის მომზადებასა და განხორციელებაში ახორციელებენ ოპერატიული სექტორები, რომლებიც ყველა დასახლებულ პუნქტში ნიშნავენ პუნქტის პასუხისმგებელ პირებს. მათ დაქვემდებარებაში გამოიყოფა შინსახკომის (НКВД) ოპერმუშაკების შესაბამისი რაოდენობა, რაც დამოკიდებულია გადასახლებული კონტიგენტის რაოდენობაზე.
2. ყოველი ოპერატიული ჯგუფი, რომელიც შედგება НКВД—НКГБ ერთი თანამშრომლისგან და НКВД საჯარისო დანაყოფის ორი მეომრისგან, განახორციელებს ოთხი ოჯახის გადასახლებას.
3. გადასახლების წარმატებით განხორციელებისთვის, პუნქტის პასუხისმგებელი პირები წინასწარ ეცნობიან НКВД—НКГБ ადგილობრივ ორგანოებში არსებულ მასალებს გადასახლებული კონტიგენტის შესახებ.

პუნქტის პასუხისმგებელი პირი საჯარისო დანაყოფის მეთაურთან ერთად, რომელიც ასევე მის დაქვემდებარებაშია, გულდასმით სწავლობს მარშრუტებს დასახლებული ადგილიდან შეკრების პუნქტამდე და რკინიგზის სადგურამდე, სადაც ხდება მათი მატარებელში ჩასმა; მონიშნავენ აუცილებელ ადგილებს ხეებში, სადაც შესაძლებელია ჩასაფრება, ასევე — ხეობებს და ბილიკებს, რომელიც მიემართება სასაზღვრო ხაზამდე და მის მიმდებარე რაიონებამდე; შეიმუშავენ დასახლებული პუნქტის ალყის გეგმებს და განსაზღვრავენ საჯარისო რეზერვის განლაგების პუნქტებს, საიდანაც ყველაზე სწრაფად შეიძლება ძალების გადასროლა ექსცესების დაწყების შემთხვევაში.

4. НКВД ოპერატიული შემადგენლობა და ოპერაციის შესასრულებლად გამოგზავნილი ოფიცრები, თავის სამუშაოს ასრულებენ კონსპირაციის წესების საგულდაგულო დაცვით.

5. დეპორტირებულების პირუტყვისა და სხვა ქონების უსაფრთხოებისა და ადგილზე შენარჩუნების მიზნით, გადასახლების ოპერაციის დროს, უნდა მოხდეს ამ ქონების ინვენტარიზაცია და შესაბამისი ქვითრების გაცემა გადასახლებულ პირებზე, თითოეულ ოპერატიულ სექტორთან მიმაგრებული უნდა იყოს სპეციალური ეკონომიკური კომისია, რომელთა უფლებამოსილი წარმომადგენლები უნდა იყვნენ ყველა დასახლებულ პუნქტში და დაექვემდებარონ რაიონის პასუხისმგებელ პირს.

ოპერაციის განხორციელების გეგმა:

1. ოპერაციის დაწყებამდე, რაიონის პასუხისმგებელი პირი ამოწმებს, სწორად არიან თუ არა განლაგებული დასახლებული პუნქტის უშიშროების თანამშრომლები, მოწყობილია თუ არა ჩასაფრებები და დასახლებული პუნქტის ალყა, რის შემდეგაც იგი უხმობს დასახლებული პუნქტის მამაკაცებს და აცნობს მათ, რომ საბჭოთა ხელისუფლების გადაწყვეტილებით, საქართველოს სსრ სახელმწიფო საზღვრის დაცვის გაუმჯობესების მიზნით, ისინი უნდა გადასახლდნენ ცენტრალური აზიის სამხრეთ რაიონებში. ამასთანავე, რაიონის პასუხისმგებელი პირი მათ ზედმიწევნით აცნობს გადასახლების პირობებს (რამდენი და რა სახის ქონების წაღების უფლება აქვთ, რა პირობებით მოხდება მათი დასახლება ახალ საცხოვრებელ ადგილას და რა შეღავათებს გაუწევს მათ სახელმწიფო). ამ განმარტების დასრულების შემდეგ ის შეკრებილებს სთავაზობს ქონების შეგროვებას და აფრთხილებს, წინააღმდეგობის ან გადასახლებაზე უარის თქმის შემთხვევაში მათ პასუხისმგებლობაზე.

2. კრების დასრულების შემდეგ, პასუხისმგებელი პირი დაუყოვნებლივ აგზავნის ოპერატიულ ჯგუფებს მათზე განპიროვნებულ სახლებში.

სახლებში მისვლისას ოპერჯგუფის ხელმძღვანელი ოჯახის უფროსს მოუწოდებს, ჩააბაროს მათთან არსებული ცეცხლსასროლი ან ცივი იარაღი და შედეგის და მიუხედავად, დამატებით ათვალეიერებს შენობას.

3. დეპორტირებულებს უფლება ეძლევათ თან წაიღონ პირადი ქონება და ძვირფასეულობა, ფული, საოჯახო ნივთები (ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი, სასოფლო და საოჯახო ინვენტარი) და ოჯახზე 1500 კილოგრამი წონის მარაგი.

4. НКВД—НКГБ ოპერმუშაკი ვალდებულია ოჯახებს დართოს ნება ამ ნორმის შესაბამისად წაიღონ ქონება და ნივთები.

შეგროვების პროცესში ოპერმუშაკი ავსებს საადრიცხვო ბარათის ორ ეგზემპლიარს.

ოჯახის რომელიმე წევრის არყოფნის შემთხვევაში, რომელიც ექვემდებარება გადასახლებას, ასევე ოჯახის შემადგენლობაში შესაძლო უზუსტობების დროს, ოპერმუშაკი არკვევს ოჯახის წევრების ადგილმდებარეობას და აკეთებს შესაბამის აღნიშვნას ბარათში.

5. სახლში მყოფი ყველა პირი უნდა იქნას დაკავებული. ადიგენის, ახალციხის, ასპინძის, ახალქალაქის და ბოგდანოვკის რაიონში მცხოვრები თურქები, ქურთები და ჰემშინები ექვემდებარებიან გადასახლებას. სხვა ეროვნების პირები, დოკუმენტების შემოწმების და პიროვნების დადგენის შემდეგ გათავისუფლდებიან ოპერაციის დასრულებისთანავე.

ოპერაციის ფარგლებში ოპერმუშაკებს შეუძლიათ გამოავლინონ და დააკავონ სხვა ეროვნების ბანდიტები, დამნაშავეები, ძებნილები და სხვა ა/ს პირები.



ყველა საეჭვო პირი ექვემდებარება დაპატიმრებას.

6. არ უნდა იქნას დაშვებული უცხო პირების შეკრება გადასახლებულთა სახლებთან. ანტისაბჭოთა გამოსტომების და ოპერაგუფებზე თავდასხმის საფრთხის გათვალისწინებით, რაიონის პასუხისმგებელი პირები უნდა იყვნენ მუდმივ საბრძოლო მზადყოფნაში ექსცესების წარმოქმნის შემთხვევაში, მიიღონ გადამჭრელი ზომები დაუყოვნებლივ ლიკვიდაციისთვის, განსაკუთრებულ შემთხვევებში იარაღის გამოყენებითაც.

ოპერაგუფების სექტორების უფროსებმა გააფრთხილონ ყველა ოპერმუშაკი და HKBD ჯარების ხელმძღვანელი, რომ საქმეში იარაღის გამოყენების შემთხვევაში იმოქმედონ მკაცრად და დამაჯერებლად, ზედმეტი აურზაურის, ხმაურისა და პანიკის გარეშე.

7. გადასახლებულთა და მათი ქონების ავტომობილებში განთავსების დროს თითო სატვირთო მანქანაზე უნდა მოთავსდეს 3-4 ოჯახი და მათი ქონება, რათა არ მოხდეს ავტომობილების გადატვირთვა.

დასახლებულ პუნქტებში, სადაც გათვალისწინებულია გადასახლებულთა დამისთევა, საძილე ადგილი მოეწყოს იმგვარად, რომ გამორიცხული იყოს გაქცევა ან რაიმე სახის ექსცესი.

8. გადასახლებულთა შეკრების პუნქტებთან გადასაყვანად, განსაკუთრებით მთიან რაიონებში, ოპერაციის დღეს მოხდეს კოლმეურნეობების სატვირთო ტრანსპორტის მობილიზება და იმგვარად განაწილება, რომ შესაძლებელი იყოს ნორმით დადგენილი ქონების გადაზიდვა.

9. სადგურში გადასახლებულთა გადაყვანის შემდეგ, რაიონის პასუხისმგებელი პირი, შესაბამისი ეშელონის კომენდანტს აბარებს ხალხს ხელწერილით. მათთან ერთად აბარებს საადრიცხვო ბარათის პირველ ეგზემპლიარს.

კომენდანტისთვის გადაცემის შემდეგ, რაიონული პასუხისმგებელი პირი დაუყოვნებლივ აცნობებს ოპერატიული სექტორის ხელმძღვანელს ოპერაციის შედეგების შესახებ და თან ურთავს საადრიცხვო ბარათის მეორე ეგზემპლიარს.

გადასახლებულთა გადაყვანა რკინიგზით

1. ჩასატვირთ სადგურებში ყოველ ვაგონში ჩაისვას 5-6 ოჯახი ქონებით. არაუმეტეს 30 ადამიანისა და 6-7 ტონა ტვირთისა.

ყოველი ეშელონი უზრუნველყოფილი იქნას HKBD საჯარისო კონვოით 25 ადამიანის შემადგენლობით.

2. მატარებლის კომენდანტი, გადასახლებულთა ჩატვირთვის დროს განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს მათ სწორ განლაგებას, რათა:

ა) გადასახლებულთა ქონება მათთან ერთად იყოს ერთ ვაგონში;

ბ) გამორიცხოს ქონების დაკარგვა (ნივთებზე დაეწეროს მფლობელთა გვარები);

ვ) არ დაიშვას ოჯახის წევრების განცალკევება სხვადასხვა ვაგონებსა და ეშელონებში;

გ) ყველა ვაგონი უნდა იყოს მოწყობილი ხალხის გადასაყვანად (შიგნით უნდა იყოს ფიცრები, ღუმელი და სხვა აუცილებელი საგნები).

3. გადასახლებულთა კვებას გზად უზრუნველყოფს მატარებლის კომენდანტი სპეციალურად მოწყობილ ადგილებში.

კვების თანხას იხდის მატარებლის კომენდანიტი, რისთვისაც საჭირო სახსრები მას გამოეყოფა ოპერატიული სექტორის უფროსის მიერ.

ყოველ მატარებელზე მიმაგრებული იქნება ექიმი და მედლა საჭირო მედიკამენტებითა და ინსტრუმენტებით.

4. აგენტურულ-ოპერატიული მომსახურებისთვის თითო მატარებელს გამოეყოფა ერთი ოპერმუშაკი.

მატარებელზე მიმაგრებული ოპერმუშაკი ვალდებულია დაამყაროს კონტაქტი გადასასახლებლებს შორის არსებულ აგენტურულ-ინფორმაციულ ქსელთან რათა თავის დროზე მიიღოს ზომები მათი მხრიდან ანტისაბჭოთა ქმედებების და გაქცევების წინააღმდეგ.

5. მატარებლის კომენდანიტი მისთვის გამოყოფილ НКВД კონვოის ჯარების მეთაურთან ერთად აყენებს ყარაულს ისევე როგორც მატარებლების გაჩერებებზე, ასევე მთელი გზის მანძილზე შესაბამისი განრიგით.

სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი, სახელმწიფო უშიშროების გენერალური კომისარი, ლ. ბერია.

წყარო: ГАРФ. Ф. Р-9401. Оп. 2. Д. 37. Л. 64–66 об. Заверенная копия.

პირველად გამოქვეყნდა: Депортации народов СССР (1930–1950-е годы). Ч. 1: Документальные источники Центрального государственного архива Октябрьской Революции, высших органов государственной власти и органов государственного управления (ЦГАОР) СССР. Материалы к сер.: Народы и культуры. Вып. XII / Сост. О.Л. Милова; Предисл. Т.Ф. Павловой. М., 1992. С. 53–58. № 13. История сталинского ГУЛАГа: В 6 т. Т. 1: Массовые репрессии в СССР / Отв. ред. Н. Верт, С.В. Мироненко; Отв. сост. И.А. Зюзина. М.: РОССПЭН, 2004. С. 507–510. № 175.

ალექსანდრ იაკოვლევის არქივის დოკუმენტების ბაზა:

<https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1022467>

**დოკუმენტი №4 - საქართველოს სსრ უშიშროების სახალხო კომისრის, ა.ნ. რაფაზას ტელეგრამა საბჭოთა კავშირის შინაგან საქმეთა კომისარს, ლ.პ. ბერიას თურქი მესხების, ქურთების და ჰემშინების გადასახლების დაწყების თაობაზე. 1944 წლის 15 ნოემბერი.**

1944 წლის 15 ნოემბერი

სრულიად საიდუმლოდ

ბორჯომიდან

თქვენი მითითების თანახმად, სპეცკონტიგენტის გადასახლების ოპერაცია დაიწყო 15 ნოემბრის დილიდან. 18 საათისთვის ეშელონებში ჩატვირთულია 26,591 ადამიანი. 3 ეშელონი გაგზავნილია, დანარჩენი გადასახლების მომლოდინე სპეცკონტიგენტი იმყოფება რაიონული შეკრების პუნქტებში. ოპერაციის განხორციელების პროცესში არანაირი ექსცესი არ ყოფილა.

რაფავა

მიღებულია 15.11, 21:40 სთ.

წყარო: ГАРФ. Ф. Р-9479. Оп. 1. Д. 184. Л. 105. Подлинник.

პირველად გამოქვეყნდა: Бугай Н.Ф. Турки из Месхетии: долгий путь к реабилитации (1944–1994). М.: Изд. дом «РОСС», 1994. С. 43. № 13.

ალექსანდრ იაკოვლევის არქივის დოკუმენტების ბაზა:

<https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1022540>

**დოკუმენტი № 5 - შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის ლ.პ. ბერიას მოხსენებითი ბარათი, ი.ვ. სტალინს, ვ.მ. მოლოტოვს, გ.მ. მალენკოვს - თურქების, ქურთების და ჰემშინების საქართველოს სსრ სასაზღვრო რეგიონებიდან გადასახლების ოპერაციის მიმდინარეობის შესახებ. 1944 წლის 28 ნოემბერი.**

დოკუმენტი №3.176

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის მოხსენებითი ბარათი ლ.პ. ბერიას, ი.ბ.სტალინს, ვ.მ. მოლოტოვს, გ.მ. მალენკოვს თურქების, ქურთების და ჰემშინების გადასახლების ოპერაციასთან დაკავშირებით საქართველოს სსრს მოსაზღვრე რაიონებიდან.

28.11.1944

თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტი

სრულიად საიდუმლოდ

ამხანაგ ი.ბ. სტალინს

სსრკ სახალხო კომისრების საბჭოს - ამხ. ვ.მ. მოლოტოვს

კომპარტია (ЦК ВКП(б)) ამხ. გ.მ.მალენკოვს

28 ნოემბერი 1944 წელი

N1282/ბ

სსრკ შინსახკომის თავდაცვის სახელმწიფო კომიტეტის დადგენილების თანახმად, ჩატარდა საქართველოს სსრ სასაზღვრო რაიონებიდან თურქების, ქურთებისა და ჰემშინების გადასახლების ოპერაცია.

მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომლებსაც მოსაზღვრე თურქეთის რაიონების მოსახლეებთან ნათესაობა აკავშირებდათ, დაკავებული იყვნენ კონტრაბანდით, ავლენდნენ ემიგრაციულ განწყობებს და თურქეთის სადაზვერვო ორგანოებისათვის წარმოადგენდნენ ჯაშუშურ ელემენტებად გადმოხილებისა და ბანდიტური შენაერთების ფორმირების წყაროს.

გადასახლებისათვის მზადება მიმდინარეობდა მ.წ. 20 სექტემბრიდან 15 ნოემბრამდე. ამავდროულად, გაძლიერებული იყო თურქეთთან სახელმწიფო საზღვრის დაცვა, რათა თავიდან ყოფილიყო აცილებული გადასახლებას დაქვემდებარებულ პირთა მცდელობები გადაეკვეთათ თურქეთის საზღვარი.

ადიგენის, ახალციხის, ასპინძის, ახალქალაქის და ბოგდანოვკის რაიონების მოსახლეობის გადასახლების ოპერაცია ჩატარდა მიმდინარე წლის 15-18 ნოემბერს, აჭარის ასსრ-ში მიმდინარე წლის 25-26 ნოემბერს.

ჯამში გადასახლდა 91,095 ადამიანი.

გადასახლებულებით დატვირთული ყველა უმელონი იმყოფება ახალი განსახლების პუნქტებისკენ, კერძოდ, უზბეკეთის, ყაზახეთის და ყირგიზეთის საბჭოთა რესპუბლიკებისაკენ, მიმავალ გზაზე.

გადასახლების ოპერაცია ჩატარდა ორგანიზებულად, დაუგეგმავი შემთხვევითობების გარეშე. საქართველოს სსრ ზემოთაღნიშნული რაიონებში ჩასახლდება 7,000 გლეხური მეურნეობა საქართველოს სსრ მცირემიწიანი რაიონებიდან.

ამავდროულად, სსრკ შინსახკომი ახორციელებს სპეციალურ ღონისძიებებს თურქეთთან მოსაზღვრე საქართველოს სსრ რაიონებში სასაზღვრო რეჟიმის გასაძლიერებლად.

სსრკ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი ლ. ბერია

წყარო: ГАРФ. Ф. Р-9401. Оп. 2. Д. 67. Л. 399–400. Заверенная копия.

პირველად გამოქვეყნდა: Бугай Н.Ф. Турки из Месхетии: долгий путь к реабилитации (1944–1994). М.: Изд. дом «РОСС», 1994. С. 76–77.

История сталинского ГУЛАГа: В 6 т. Т. 1: Массовые репрессии в СССР / Отв. ред. Н. Верт, С.В. Мироненко; Отв. сост. И.А. Зюзина. М.: РОССПЭН, 2004. С. 510. № 176.

ალექსანდრ იაკოვლევის არქივის დოკუმენტების ბაზა:

<https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1022541>